

п. 4¹ ч. 1 ст. 284 КПК України, прокурор, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для встановлення факту вчинення підозрюваним діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність, зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Таким чином законодавець закріпив дві форми закриття кримінального провадження у зв'язку з декриміналізацією кримінального правопорушення – за наявності та за відсутності згоди особи, відносно якої приймається відповідне рішення. Якщо особа заперечує проти закриття кримінального провадження з даної підстави (яка вважається nereабілітуючою), то держава через застосування Глави 36¹ КПК України гарантує особі можливість виступити перед судом та наполягати на іншій формі закінчення кримінального провадження або на іншій підставі закриття кримінального провадження. В такий спосіб держава гарантує особі право на судовий захист, що і було основною претензією в рішенні КСУ.

Список використаних джерел:

1. Рішення КСУ у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості) від 08.06.2023, справа № 3-20/2021(40/21). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-22>

Ключові слова: закриття кримінального провадження, декриміналізація, реабілітація особи.

Key words: closure of criminal proceedings, decriminalization.

СКОКОВСЬКА ЯНА ПЕТРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності*

ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ З ОГЛЯДУ НА ПОЛОЖЕННЯ КПК УКРАЇНИ ТА СУДОВУ ПРАКТИКУ

Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України основними засадами судочинства є, зокрема, забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення [1]. Право на перегляд справи та оскарження судового рішення передбачено також ч. 1 ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». При цьому в ч. 3 ст. 17 цього закону зазначено, що систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд [2]. Таким чином в Україні діє триланкова судова система.

Кожна ланка судової системи має свої, притаманні лише їй повноваження, а отже і межі розгляду кримінального провадження у кожній інстанції різні.

Так, суд першої інстанції розглядає кримінальні провадження по суті, суд апеляційної інстанції – відповідно переглядає судові рішення суду першої інстанції за апеляційними скаргами, поданими з підстав, передбачених статтями 410–414 КПК України. Судом касаційної інстанції, відповідно до ч. 3 ст. 33 КПК України є Верховний Суд [3], який переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій за касаційними скаргами, поданими з підстав, передбачених статтями 412–414 КПК України.

Як правильно зазначає О. Тимошенко, інстанційність судової системи не має дублювати одна одну, а має бути націлена на вироблення оптимальної моделі встановлення об'єктивної істини у справі та перевірки законності й обґрунтованості прийнятих судом актів правосуддя. Тому одним із ключових питань правового регулювання касаційного провадження є проблема меж розгляду судом справи в касаційному провадженні. Принциповість вивчення зазначеної проблеми полягає у специфіці повноважень суду касаційної інстанції щодо перегляду оскаржених рішень суду нижчих інстанцій, що надає касаційній інстанції автентичного характеру та не допускає можливості дублювання повноважень судів першої та апеляційної інстанцій [4, с. 238].

Н. Бобечко зазначає, що межі касаційного розгляду – це встановлені кримінальним процесуальним законом повноваження суду касаційної інстанції, зумовлені специфікою контрольної спрямованості їх діяльності [5, с. 197].

На думку інших науковців, межі касаційного перегляду визначаються межами касаційної скарги, оскільки суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій в межах касаційної скарги [6, с. 775].

Визначенню меж перегляду кримінального провадження судом касаційної інстанції присвячена ст. 433 КПК України. Відповідно до ч. 1 цієї статті суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу [3].

Отже, особливістю розгляду кримінальних проваджень судом касаційної інстанції є те, що він позбавлений можливості досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу. Саме з цих положень випливає відсутність у сторін кримінального провадження права на касаційне оскарження судових рішень з підстав неповноти судового розгляду та невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження.

Незважаючи на здавалось би чіткі положення кримінального процесуального закону, виникає досить багато питань щодо визначення меж касаційного розгляду серед як науковців, так і практичних працівників – адвокатів, прокурорів, суддів. На нерозумінні сторонами кримінального провадження меж касаційного розгляду, наголошує Т. Шевченко, яка зазначає, що сторони, як у касаційних скаргах, так і під час надання пояснень у суді касаційної інстанції не повинні звертатися до суду з проханнями, які є поза межами його компетенції. «У тому разі, коли ви хочете бути почутими, насамперед, згадайте, що суд касаційної інстанції є судом права, а не факту» – рекомендує автор [7].

Слід зазначити, що питання щодо визначення меж касаційного розгляду переглядалося Великою Палатою Верховного Суду (далі – ВП ВС). Так, відповідно до правового висновку ВП ВС, суд касаційної інстанції наділений повноваженнями перевіряти доводи щодо допущених при ухваленні обвинувального вироку істотних порушень прав обвинуваченого, які наводяться у касаційних скаргах, однак вперше заявляються сторонами на стадії касаційного розгляду (постанова ВП ВС від 12.09.2018 р. у справі № 523/6472/14-к) [8].

Таким чином, чинним КПК України передбачено, що суд касаційної інстанції переглядає кримінальне провадження в межах касаційної скарги, з урахуванням наданих йому законодавцем повноважень.

Частиною 2 ст. 433 КПК України закріплено право суду касаційної інстанції вийти за межі касаційних вимог. Зазначені положення закону встановлюють дві умови, за яких суд касаційної інстанції може вийти за межі касаційної скарги: 1) якщо цим не погіршується становище засудженого, виправданого чи особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру; 2) якщо задоволення касаційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли скарги. При цьому в першому випадку це є правом суду, а в другому – його обов'язком.

Варто погодитися з В. Маринівим, який зазначає, що положення закону про можливість суду касаційної інстанції вийти за межі касаційної скарги надають суду касаційної інстанції виправити судові помилки, які лежать поза межами касаційних вимог заінтересованої сторони [9, с. 620].

Як вбачається із судової практики, суд касаційної інстанції досить часто застосовує положення ч. 2 ст. 433 КПК України, таким чином усуваючи помилки, допущені судами першої та апеляційної інстанцій. Наприклад, суд касаційної інстанції, використавши своє право вийти за межі касаційної скарги може змінити судові рішення, шляхом: перекваліфікації дій особи з однієї частини статті КК України, за вчинення якої особу засуджено, на іншу менш сувору частину статті / статтю КК України (постанова ККС ВС від 29.10.2020 р. у справі № 184/2112/19) [10]; виключення з мотивувальних частин судових рішень посилання на кваліфікуючу ознаку вчинення злочину (постанова ККС ВС від 20.11.2018 р. у справі № 715/19/17) [11]; виключення з мотивувальних частин судових рішень посилання на обставини,

які обтяжують покарання (постанова ККС ВС від 10.02.2021 р. у справі № 509/3795/17) [12]; виключення призначеного додаткового покарання (постанова ККС ВС від 04.03.2020 р. у справі № 464/6797/18) [13]; виключення посилення на призначення винному остаточного покарання за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків (постанова ККС ВС від 04.10.2021 р. у справі № 572/2642/17) [14]; пом'якшення призначеного винному покарання, в тому числі і застосуванням до нього положень ст. 69 КК України (постанова ККС ВС від 27.04.2020 р. у справі № 202/3571/19) [15]; зміни способу стягнення процесуальних витрат (постанова ККС ВС від 12.02.2020 р. у справі № 208/2539/18) [16] тощо. Із цієї умови судові рішення можуть бути не лише змінені, але й скасовані, наприклад у зв'язку із закінченням строку притягнення винної особи до відповідальності (постанова ККС ВС від 13.03.2023 р. у справі № 275/191/19) [17].

Як уже зазначалося, суд касаційної інстанції зобов'язаний прийняти рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли касаційні скарги. Помилки допущені судами попередніх інстанцій можуть бути усунуті шляхом зміни або скасування судових рішень. Найбільш часто в судовій практиці трапляються випадки, коли судові рішення скасовуються щодо особи, відносно якої надійшла касаційна скарга, у зв'язку з тим, що судами були допущені істотні порушення вимог КПК України, які є безумовною підставою для скасування судових рішень. У такому випадку суд касаційної інстанції в порядку ч. 2 ст. 433 КПК України скасовує судові рішення і щодо іншої особи, касаційні скарги щодо якої не подавалися (постанова ККС ВС від 29.03.2021 р. у справі № 389/1709/17).

Суд касаційної інстанції за будь-яких умов не має права вийти за межі касаційної скарги, якщо при цьому погіршується становище особи, кримінальне провадження щодо якої переглядається.

Слід також зазначити, що законодавець доповнивши ст. 433 КПК України частиною третьою надав суду касаційної інстанції повноваження розглядати питання про обрання запобіжного заходу у випадку скасування судового рішення і призначення нового розгляду у суді першої або апеляційної інстанції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Тимошенко О. А. Межі розгляду судом справи в касаційному провадженні в цивільному судочинстві України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 238–242.
5. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09. Львів, 2016. 498 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.
7. Шевченко Т. В. Про суд у деталях: касаційний перегляд судового рішення. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/166525-pro-sud-u-detalyakh-kasatsiyniyu-pereglyad-sudovogo-rishennya>
8. Постанова ВП ВС від 12 вересня 2018 року у справі № 523/6472/14-к (провадження № 13-32кс18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76947335>
9. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
10. Постанова ККС ВС від 29 жовтня 2020 року у справі № 184/2112/19 (провадження № 51-2641км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602252>
11. Постанова ККС ВС від 20 листопада 2018 року у справі № 715/19/17 (провадження № 51-2711км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78111145>
12. Постанова ККС ВС від 10 лютого 2021 року у справі № 509/3795/17 (провадження № 51-4671км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94874077>
13. Постанова ККС ВС від 4 березня 2020 року у справі № 464/6797/18 (провадження № 51-5357км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88168806>
14. Постанова ККС ВС від 4 жовтня 2021 року у справі № 572/2642/17 (провадження № 51-9391км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100359284>
15. Постанова ККС ВС від 27 квітня 2020 року у справі № 202/3571/19 (провадження № 51-79км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89082987>
16. Постанова ККС ВС від 12.02.2020 р. у справі № 208/2539/18 (провадження № 51-3494км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87672507>
17. Постанова ККС ВС від 13 березня 2023 року у справі № 275/191/19 (провадження № 51-23км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109592852>
18. Постанова ККС ВС від 29.03.2021 р. у справі № 389/1709/17 (провадження № 51-3885км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95983057>

Ключові слова: касаційний розгляд, суд касаційної інстанції, кримінальне провадження, межі касаційного розгляду, ухвалення судового рішення.

Key words: cassation proceedings, court of cassation instance, criminal proceedings, limits of cassation proceedings, adoption of a court decision.

СЛПЕНЮК ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності*

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ЩОДО ВСЕБІЧНОГО, ПОВНОГО ТА ОБ'ЄКТИВНОГО ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Законність є непорушним принципом правової держави, який лежить в основі усіх правовідносин, що в ній відбуваються. В Україні принцип законності задекларований на конституційному рівні і є безумовно обов'язковим до виконання. Тим не менш, поширеними є випадки недотримання цього принципу уповноваженими